

Ковальчук Г. В.
Одеський державний економічний університет (Україна)

ЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА КУЛЬТУРА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розкриті підходи до проблеми полікультурного виховання студентів. Визначені шляхи виховання у майбутніх економістів етнічної толерантності й культури міжнаціонального спілкування. Полікультурне виховання передбачає урахування культурних і виховних інтересів різних національних та етнічних меншин.

Ключові слова: полікультурна освіта, етнічна толерантність, культура міжнаціонального спілкування.

Постановка проблеми. Сьогодні світ об'єднаний турботою про виховання громадянина всієї планети. Інтенсивно розвивається міжнародний освітній простір, тому світова спільнота прагне створити глобальну стратегію освіти людини незалежно від місця її проживання й освітнього рівня. У наш час прогнозують тенденції розвитку світового освітнього простору, виокремлюють типи регіонів за ознакою взаємодії освітніх систем та їх реагування на інтеграційні процеси. Усі держави об'єднує розуміння, що сучасна освіта повинна стати міжнародною, тобто університетська освіта набуває рис полікультурної освіти. Полікультурне виховання культивує в людини дух солідарності та взаєморозуміння заради миру й збереження культурної ідентичності різних народів.

Аналіз досліджень і публікацій. У межах означеної проблеми соціокультурна ідентифікація особистості ототожнюється з етнічною самоідентифікацією, яка привертає увагу останнім часом багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. (В. Кукушин, Т. Мащайків, А. Мулдашева, О. М'ясоєдова, С. Римаренко, Є. Сміт та інші). У працях названих вчених саме етнічна самоідентифікація є основою прийняття індивідом зразків і норм поведінки своєї етнічної спільноти, що звільняє їх від потреби перебудовувати свою поведінку, шукати правильні рішення в стандартних ситуаціях.

У науковій літературі етнічна толерантність визначається як складне настановче утворення особистості (А. Асмолов, І. Бардина, Л. Шайгерова, О. Шлягіна та інші).

Питанням культури міжнаціонального спілкування займалися ряд вчених: А. Аксент'єв, В. Аксент'єв, Р. Кадієва, Т. Атрощенко, В. Заслуженюк та інші.

Метою статті є висвітлення напрямів полікультурної підготовки майбутніх економістів, що в навчально-виховному процесі враховують культурні та виховні інтереси різних національних меншин, передбачають адаптацію до різних цінностей в ситуації існування безлічі різних культур, взаємодію між людьми з різними традиціями, орієнтуються на діалог культур.

Завданнями статті є:

1. Проаналізувати існуючі підходи щодо проблеми полікультурної підготовки студентської молоді в економічних ВНЗ, що знаходяться в поліетнічних регіонах України.
2. Визначити конкретні шляхи виховання у майбутніх економістів етнічної толерантності та культури міжнаціонального спілкування.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна освіта розвиває спроможність оцінювати явища з позиції іншої людини, різних культур, іншої соціально-економічної формації. Нині в університеті не лише зберігається дух свободи наукової творчості, а й змістовно збагачуються всі навчальні курси. Створюється полікультурне середовище, яке передбачає свободу культурного самовизначення майбутніх фахівців з економіки, збагачення його особистості.

Реформування системи вищої освіти в Україні характеризується пошуком оптимальної відповідності між традиціями, що склалися у вітчизняній вищій школі та новими віяннями, пов'язаними зі входженням у світовий освітній простір.

Багато країн, міжнародних організацій протягом століть докладали чималих зусиль для пошуку дієвих кроків щодо запобігання виникнення конфліктів на міжнаціональній основі, створення необхідних умов для гармонічного співіснування громадян різних національностей. На відміну від інших країн, що здобули незалежність, Україні вдалося зберегти громадянський мир, проводити зважену й ефективну національну політику. Однак деякі проблеми в цій сфері існують, потребують урахування на сучасному етапі та розв'язання їх у подальшому. Тенденції розвитку суспільства мають неабиякий вплив на зміст навчально-виховної роботи.

Процес спілкування педагога з представниками різних націй і народностей, котрі навчаються в багатонаціональній Україні, зокрема в місті Одесі, виступає як досвід міжкультурного спілкування й міжнаціональної комунікації. У сучасній освітній установі реалізується принцип діалогу культур (української, російської, європейської, американської, західної та східної).

Як відомо, мова є способом пізнання навколишнього світу, засобом комунікації. Викладачі-філологи покликані виховувати в студентській молоді культуру міжнаціонального спілкування, поважне ставлення до представників різних національностей, до їх культури, мови тощо.

Слід зазначити, що проблема полікультурного виховання студентів була розроблена й висвітлена як вітчизняними, так і зарубіжними вченими.

Феномену полікультурності приділяли належну увагу українські науковці (Г. Абібулаєва, І. Лощенова, Н. Терентьєва та інші). Ними було встановлено, що полікультурна освіта – це одночасно набуття знань, відповідне виховання, передача точної, докладної інформації при виявленні поваги до груп меншин, подоланні упереджень, заохоченні терпимості, сприянні досягнень ідеалів демократії, плюралізму. Наприклад, Н. Терентьєва вважає, що полікультурне виховання потрібно розглядати як невід'ємну частину педагогічних зусиль, котрі забезпечують культурно-соціальну ідентифікацію особистості, зрозумілу іншим культурам, національностям, расам, віруванням. Студенти зможуть розв'язати актуальні проблеми полікультурного виховання, приділивши увагу формуванню планетарного світогляду, базовій культурі особистості, орієнтації на національні й загальнолюдські моральні цінності, на помітні досягнення людської цивілізації, глибокому вивченні культури свого народу. Педагоги мають формувати в студентській молоді уявлення про різноманітність культур в Україні, світі, виховувати миролюбство, віротерпимість, позитивне ставлення до культурних відмінностей, шанобливе ставлення до носіїв різних культур та субкультур.

Багато вітчизняних і зарубіжних вчених (В. Кукушин, Т. Мацейків, О. М'ясоєдова, Є. Сміт та інші) у межах вищезазначеної проблеми соціокультурну ідентифікацію особистості ототожнюють з етнічною самоідентифікацією. На думку вчених, етнічна самоідентифікація є підґрунтям прийняття індивідом зразків, норм поведінки своєї етнічної спільності, котра звільняє її від потреби перелаштувати свою поведінку, знаходити розумні рішення у стандартних ситуаціях. Актуальність етнічної самоідентифікації визначається спроможністю носія національної культури впливати на поведінку представників національної спільності через мову етносу, матеріальні, духовні, культурні, соціонормативні стереотипи, етнопсихологічні орієнтації.

Особливої уваги заслуговує етнічна толерантність, яка є одним із етнопсихологічних феноменів, що є частиною етнічної варіативності особистості, не може окремо вивчатися від етнічної самоідентифікації.

Більшість науковців (А. Асмолов, І. Бардина, Л. Шайгерова та інші) стверджують, що етнічна толерантність – це складне настановне утворення особистості. Етнічна толерантність полягає у терпимості до чужого способу життя, чужих традицій, звичаїв, обрядів, шанобливому ставленні до представників інших національностей, у визначенні їх цінностей, у готовності особистості до побудови стосунків з представниками іншого

середовища, а саме: соціального, національного, культурного; у повазі різних культур і релігій до думок, поглядів інших, дружелюбство, доброзичливість, мирне налаштування до оточуючих. Етнічна толерантність особистості має вияв у різних критичних ситуаціях міжособистісного та особистісного вибору, коли вироблені в іншому соціокультурному способі життя етнічні стереотипи, норми розв'язання нагальних проблем не спрацьовують, тоді як нові норми або стереотипи перебувають у процесі формування.

На думку А. Асмолова та інших вчених, етнічна толерантність особистості виникає у проблемно-конфліктних ситуаціях взаємодії з представниками різних етнічних груп.

Російська дослідниця Н. Лебедева виявила соціально-психологічні чинники, що істотно впливають на етнічну толерантність. До них належать: рівень етнокультурної компетентності, психологічна готовність до міжкультурного й міжконфесійного діалогу, досвід, навички міжкультурного взаєморозуміння та взаємодії. З метою підвищення етнічної толерантності у полікультурних регіонах Н. Лебедева та інші вчені рекомендують факультативи, вводити предмети у педагогічний процес ВНЗ, котрі сприяли б вивченню культур народів, що проживають у поліетнічній зоні. Науковці вважають, що це позитивно впливає на розвиток етнокультурної компетентності студентської молоді, підвищенню їх етнічної ідентичності. Розвиток етнічної самосвідомості повинен вдало поєднуватися з інтенсивною діяльністю щодо розвитку особистості студента, виховання у нього самостійності, соціальної відповідальності. Це позбавить залежності від етнічної групи, не допустить переходу самоідентифікації з етнічною групою в етнофанатизм, націоналізм.

Більш детально й глибоко розглянула етнічну толерантність дослідниця Ю. Івкова. Вона розглянула її як цілісний комплекс настанов, виділила в структурі компонентів: когнітивний (уявлення про інші етнічні групи, їх культуру, міжетнічні стосунки; знання про феномен толерантності, права людей поза залежністю від етнічної приналежності); емоційний (ставлення до інших етнічних груп); поведінковий (конкретні акти толерантного-інтолерантного реагування, яке проявляється в прагненні до спілкування – дистанціонування – демонстрації агресії щодо представників інших етнічних груп).

На нашу думку, в структурі етнічної толерантності слід виокремити ціннісний компонент, котрий характеризується наявністю ціннісних настанов. Саме ціннісні настанови демонструють рівень сформованості етнічної, загальнолюдської культур. Поділяючи думку вітчизняних й закордонних дослідників (Г. Адорно, М. Х'юстон та ін.), можна визначити такі основні психолого-педагогічні підходи щодо формування етнічної толерантності: особистісно-орієнтований, етнокомпетентісний, інституційний.

Особистісно-орієнтованому підходу приділяли увагу ряд вчених: Г. Адорно, Е. Аронова, А. Асмолова, О. Шляхіна. Цей підхід виходить із ідеї про тісний взаємозв'язок між особистісним розвитком та толерантністю. Педагоги, психологи відіграють велику роль у всебічному розвитку особистості (досягнення позитивної соціальної, етнічної, особистісної ідентичності, особистісний ріст), беруть активну участь у формуванні етнічної толерантності.

Г. Бочнер, Б. Вульф та інші вчені вважають, що етнокомпетентісний підхід розкриває ідею про те, що головною умовою толерантності, розуміння та прийняття інших культур є формування етнокультурної компетентності.

Інституційний підхід обґрунтований такими вченими як Е. Амір, С. Кук та іншими. У ньому містяться переконання про те, що міжетнічні контакти, з урахуванням їх природи, властивостей є перешкодою національним забобонам.

Можна дійти висновку про те, що формування етнічної толерантності сприяє розвитку особистості, становленню етнокультурної компетентності, вихованню позитивних етнічних стосунків.

Слід відмітити, що етнічна толерантність, культура міжнаціонального спілкування перебувають у певній підпорядкованості. Дослідниця Е. Герасимова поняття

“толерантність”, “культура міжетнічного спілкування”, “моральність” розмістила в певній послідовності, щоб простежити рух від одиночного до загального: толерантність – культура спілкування – моральність. Ця схема цілком охоплює толерантність (терпимість до чужих думок, поведінки, вірувань) – складову частину культури спілкування між людьми, а моральність представляє собою одну із складових моральної культури.

Виходячи з цього, слід детально розглянути сутність, принципи, функції, умови виховання культури міжнаціонального спілкування студентської молоді за сучасних умов. Вивченням культури міжнаціонального спілкування займається ряд вчених (А. Аксентьев, Т. Атрощенко, В. Заслуженюк, Р. Кадієва та інші). Досліджуючи проблему виховання культури міжнаціонального спілкування в студентській молоді, вітчизняні вчені В. Заслуженюк, В. Присакар чітко визначають наступні принципи: виховання на традиціях національних культур, врахування національного складу студентського колективу, єдність патріотичного, національного виховання й культури міжнаціонального спілкування; урахування особливостей, специфіки кожної навчальної дисципліни для виховання і розвитку особистості в умовах полікультурності; єдність національної самосвідомості, поведінки особистості в міжнаціональному спілкуванні; орієнтир на кращий досвід, досягнення ефективності дієвості виховання культури міжнаціонального спілкування.

Т. Атрощенко, З. Гасанов та інші вчені визначають наступні функції культури міжнаціонального спілкування: пізнавально-гносеологічна, виховна, ціннісно-нормативна, комунікативно-регулятивна.

Пізнавально-гносеологічна функція дає можливість опанувати знаннями про історичне минуле та сучасне того чи іншого народу, його культуру, національні традиції, звичаї, обряди, мову. Як відомо, мова є способом пізнання навколишнього світу й засобом комунікації. Одночасно вона виступає в якості берегині та виразника духовної культури, котра передається як від покоління до покоління, так і в умовах освітніх установ. Не випадково рівень культури епохи (й окремої людини) визначається ставленням до мови як окремої складової цілісної культури. Місія освіти полягає в тому, щоб сформулювати в молодого покоління відповідальне ставлення до рідної та іноземної мов, до збереження й збагачення історичних, наукових і культурних цінностей.

Перетворити морально-етичні норми поведінки щодо представників інших національностей в особистісно-моральні цінності - завдання виховної функції.

Ціннісно-нормативна функція ставить за мету дотримувати педагогом загальнолюдських цінностей. Ця функція виступає як система обов'язкових норм і вимог до всіх сторін життєдіяльності суспільства.

Комунікативно-регулятивна функція займається врегулюванням соціальних контактів особи з представниками різних національностей у колективі, суспільстві. За сприятливих соціально-психологічних умов вона є стимулом для людини у процесі налагодження дружніх стосунків серед представників різних спеціальностей, сприяє уникненню психологічних перешкод у міжнаціональних контактах. Процес виховання культури міжнаціонального спілкування є досить тривалим, він має чотири етапи: ментальний, статусний, діяльнісний, оцінний.

Тривалість, позитивна результативність перебігу кожного з цих етапів залежить від сприятливих умов. На наш погляд, такими є особистісно орієнтоване виховання й навчання студентів, мотивація усіх учасників педагогічного процесу в отриманні позитивного кінцевого результату, наявність системи діагностики, відповідної проблеми, що розв'язується, психологічна підтримка студентів; особливості навчально-виховного матеріалу; специфіка корекційно-дидактичних форм і методів; рівень соціальної зрілості майбутніх економістів; професійна компетентність керівників виховного процесу; тісний зв'язок із представниками різних національностей тощо.

Безперечно, процес виховання культури міжнаціонального спілкування – це

системне психолого-педагогічне явище, перебіг котрого залежить від зовнішніх чинників (компетентні викладачі, належні умови, наявність полікультурного середовища, методична база тощо) та внутрішніх (особистісна позиція студентів, ставлення до представників різних національностей, рівень пізнавальної активності, їх життєвий досвід т.д.).

Життя людини – це ланка в ланцюгу поколінь, тобто людина живе в просторі соціально-культурної традиції, котра істотно впливає на формування її характеру, стилю поведінки, устремлень, цінностей та інтересів. У зв'язку з цим відносини між традицією і новаціями в сфері освіти й виховання людини втілює взаємозв'язок між освітою і культурою народів у цілому. Зовнішні та внутрішні чинники, особливості розвитку студентського колективу враховувались нами при визначенні завдань, що повинні виконуватись на певному етапі виховання культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі.

Слід зазначити, що кожен з етапів відіграє неабияку роль. Наприклад, ментальний етап має на меті визначити рівень сформованості етнічної толерантності.

Наступний, статусний, етап є актуальним в аспекті вивчення статусу кожного студента в групі.

На цьому етапі слід приділити увагу ментальним ознакам, простежити, чи не впливає наявність ментальних ознак представника групи на його статус. На наш погляд, виконати це завдання допоможуть традиційні методики (соціометрія, опитування, бесіди, спостереження тощо).

Третій, діяльнісний етап, має на меті впровадити в навчально-виховний процес спецкурси. під час яких студенти мали б можливість дізнатися про історичне минуле, культуру, менталітет тощо тієї чи іншої нації (пізнавальна спрямованість).

Такі спецкурси є ефективними для виховання культури міжнаціонального спілкування студентської молоді.

Діяльнісний етап передбачає корекцію негативного, інколи агресивного до представників інших національностей та їх культурної спадщини, подолання комунікативних перешкод між студентами, формування національного самоствердження, гідності молоді.

Позитивного результату можна досягти, впровадивши у педагогічний процес ВНЗ корекційні програми, які містять групові тренінгові заняття, індивідуальні бесіди зі студентською аудиторією, використовуючи полікультурні елементи різних видів мистецтва, колективну етнокультурну діяльність усієї групи.

На завершальному, оцінному, етапі відбувається переоцінка поглядів кожного студента щодо самого себе та представників інших національностей.

Висновки. Отже, нині проблема виховання етнічної толерантності, культури міжнаціонального спілкування у студентської молоді є актуальною і нерозв'язаною з певних причин:

- немає концептуальних засад їх виховання в умовах ВНЗ, які перебувають у полікультурному середовищі України;
- недостатньо вивчені всі можливі шляхи взаємодії представників різних національностей у поліетнічному регіоні.

Використана література:

1. Атрощенко Т.В. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі // Наукові записи Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка – Тернопіль, 1999. – № 6. – С. 92-95.
2. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика : учебное пособие. – СПб. : Питер, 2009. – С. 57-61.
3. Герасимова Э.П. Толерантность. – Йокигар – Ола, 2005. – С. 46.
4. Заслуженюк В.С., Присакар В.В. Соціально-педагогічні проблеми виховання в учнів культури міжнаціонального спілкування // Нові технології навчання : наук. метод. зб. / редкол. Зайчук В.О.

(гол. ред.) тощо – К. : ІЗМН, 1997. – Вид. 19. – С. 65-77.

Ковальчук А.В. Этническая толерантность и культура межнационального общения в педагогическом процессе

В статье раскрыты подходы к проблеме поликультурного воспитания студентов. Определены пути воспитания у будущих экономистов этнической толерантности и культуры межнационального общения. Поликультурное воспитание предусматривает учет культурных и воспитательных интересов разных национальных и этнических меньшинств.

Ключевые слова: поликультурное образование, этническая толерантность, культура межнационального общения.

Kovalchuk G.V. Ethnic tolerance and culture of interethnic communication in the pedagogical process

The article deals with approaches to multicultural education students. Certain ways of training future economists ethnic tolerance and culture of interethnic communication. Multicultural education creates the situation when cultural and educational interests of different national and ethnic minorities are taken into account.

Keywords: multicultural education, ethnic tolerance, culture of interethnic communication.

Колесова О. П.

Одеський національний політехнічний університет (Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У даній статті автором розкрито сутність понять „технології навчання”, „освітні технології”, „інтерактивні технології навчання”, „засоби інтерактивних технологій навчання”. Обґрунтовано їх використання на практиці.

Ключові слова: технології навчання, засоби інтерактивних технологій навчання, системний підхід, інтерактивні методики, вправи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вдосконалення освітнього процесу спрямоване на більш продуктивну його форму, стає можливим за рахунок модернізації, модифікації та раціоналізації традиційного освітнього процесу. Отже, механізм підготовки майбутніх фахівців інженерно-технічних спеціальностей вимагає перетворень не тільки на рівні впровадження нових напрямів фахової підготовки, а й глобального переосмислення вже існуючих умов процесу їхнього навчання. Таким перетворенням, яке є модернізацією вже існуючого освітнього процесу, підвищенням його якості, ми вважаємо використання інтерактивних технологій навчання при викладанні української мови за професійним спрямуванням майбутнім фахівцям інженерно-технічних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень. Підхід до студента, який знаходиться у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості, добре відомий ще з праць Ш. Амонашвілі [1], Л. Виготського [3], М. Дяченка [6], В. Шаталова [8] та ін. Він полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності занять, і як наслідок – у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості знань, умінь і навичок, які набули учні. У працях зарубіжних педагогів цей новий підхід має назву „навчання за методом участі” [4], „кооперативне навчання” [7], коли створюється можливість обговорення кожної